

DE ZONDAG Interview

VERWONDERING
door Gerard Lage Venterink

De plek is van een andere wereld. En van een andere tijd. Een oude boerderij die sinds de bouw in 1643 zelden nog een timmerman of metselaar heeft gezien. Omgeven door eeuwenoude eiken en een zeldzaam geworden stilte. Dit is de uiterste rand van Nederland. Grensgebied. Het 'hoorn-tje' bovenop Twente. 'Waar', wijst Wouter de Jong, 'de zoon in Duitsland opkomt en iets verderop ook weer in Duitsland ondergaat.' Om in het voorblijgen wat stralen op zijn levenswerk te werpen.

'Aureolustheater' staat er op een eenvoudig houten bord tegen de voorgrond. „Sierlijk ... van goud gemaakt ... gulden ... heerlijk ... allerleefst.“ Als een gedicht laat hij naam en vertaling door de lucht zweven. Aureolus, een theater - slechts 65 stoelen groot - bedoeld als ode aan het woord, het spel en de muziek. Sinds de herfst van 2003 is de oude deel het podium voor zijn eigen vertelkunst, toneel- en mimespel. En voor die van zijn partner in leven en kunst: Kinga Röder. Andere, niet gesubsidieerde voorstellingen op gebied van toneel, muziek, mime of magie vinden er eveneens onderdak. Gebracht door kleine groepen of eenlingen, die zonder uitzondering vallen voor de intimiteit van de boerderij.

Henk van Ulsen die hier vorig jaar speelde en overnachtte, vond het prachtig. „Je staat hier zo dicht op de bezoekers, dat je elke reactie merkt. En voor de bezoekers is dat ook een deel van het effect. Je ont-komt niet aan het spel. Voor een acteur, die een try-out doet is dat geweldig. Ik heb nog nooit zo'n ge-boeid publiek gehad“, zei hij. „Alsof ik het bijna kon omarmen.“

Het is die innige aandacht voor het kleinste woord, de kleinste expressie, de wisselwerking tussen speler en publiek, die hij zoekt. Plus de kans om na afloop - als bezoekers en speler(s) in en om de boerderij door elkaar lopen - over het ver-toonde na te praten, te denken, er-door gegrepen en geïnspireerd te worden. Dat is wat hij 'buiten' - in de grote theaters, in een almaar sneller draaiende wereld - steeds vaker mist. „Dan kom je in Enschede de markt op na een prachtige dansvoorstelling in Concordia en dan is er overal muziek. Je wordt er bijna door weggeblazen. Dan moet je echt moeite doen om zo'n dansvoorstelling nog even 'bij je te houden'. Het is allemaal zo vlug, snel, veel, boem.“

Ook de podiumkunsten dreigen in de val van de vermaakmaatschappij te lopen, vreest hij. „Het is het pret-

Ooit wilde hij 'cowboys' in Amerika de literatuur brengen. Hij studeerde in Oxford, ontdekte in Amsterdam het mimespel, zocht als bouwvakker het 'nieuwe leven' in Frankrijk en was lange tijd homeopaat in Almelo. Nu is hij zichzelf. Verhalenverteller. En 'nen apart'n' in Breklenkamp. Dat is prima zo. Want: 'Als ik straks voor de hemelpoort sta, vraagt Hij alleen maar of ik wel echt Wouter de Jong ben geweest.'

Altijd op zoek naar dat gevoel van 'oooooh!'

Wouter de Jong (61), verhalenverteller, acteur

In de oudste nog bewoonde boerderij van Twente, in Breklenkamp, bevindt zich sinds 2003 het Aureolustheater. Oprichter, mimespeler en - bovenal - verhalenverteller Wouter de Jong acteert en vertelt er zelf. Alleen of met actrice Kinga Röder. In de afgelopen jaren groeide het programma van zo'n tien voorstellingen per jaar tot 31 in het komende seizoen. De bekendste, acteur Henk van Ulsen die er vorig jaar al speelde, keert in november terug met Dagboek van een Cok. Aureolus gaat vanmiddag het vijfde seizoen in met een 'Argentijnse Tango Salon'.

Aanvang 16.00 uur.

Wouter de Jong werd 17 september 1945 in Boekelo geboren als derde kind van een artsenechtpaar. Hij deed HBS-A in Enschede, hield het na twee weken voor gezien op de universiteit van Oxford, volgde een mime-opleiding aan de toneelschool in Amsterdam, speelde, gaf lessen, was bouwvakker in Frankrijk, is nog altijd homeopaat en pakte eind jaren negentig de draad van het theater weer op. Hij is medeoprichter van de Karavaan der Vertellers, een landelijke organisatie van professionele verhalenvertellers. Op verzoek spelen hij en Kinga Röder ook besloten voorstellingen voor klein publiek bij particulieren thuis. De Jong heeft uit een eerder huwelijk zeven kinderen en woont samen met Kinga Röder.

park-idee. Je wordt volgestopt. Is het niet met eten, dan is het wel met het ene na het andere spektakelstuk. Je krijgt geen kans meer te denken, te onderscheiden. Voor je dat kunt, is het volgende stuk er al."

In zijn eigen theater wil hij het subtieler. Zoals hij het in de jaren zestig in Amsterdam als mimespeler leerde: in korte tijd dertig gezichts-uitdrukkingen proberen. Dertig stemmingen verbeelden, die soms maar weinig verschillen. Dan krijg je oog voor het kleine. Groot hoeft alleen het gevoel voor sfeer, voor spanning en detail zijn. In de hoop zo het kind in de bezoekers weer boven te halen. „Kinderen kunnen geweldig meegaan in de stroom van een verhaal. Die zijn soms een en al verbazing, zitten helemaal van: 'Ooooooh!', zegt hij zacht.

Ouderen zouden zich dat gevoel van verrukking ook moeten gunnen, vindt hij. Al was het maar om anders, nieuwer, frisser tegen het leven aan te kijken. De verhalen die hij vertelt, de stukken die hij speelt, behandelen de 'eeuwige' thema's van leven en dood, van liefde en haat, van overmoed en val, van ijdelheid of wijsheid. „Het moet inhouwen hebben“, zegt Wouter de Jong. „Het liefst zo verborgen mogelijk, maar wel inhoud. Dat je van hier bijna ongemerkt iets meekrijgt.“ Mensen uitdagen na te denken.

stein bent geweest, maar wel of je Wouter de Jong bent geweest. Of je echt jezelf was. Of je al jouw talenten hebt gebruikt. Daar gaat het om. Voor ieder van ons. Die man kon zulke prachtige dingen zo simpel zeggen."

Zelf heeft het hem de voorbije 62 jaar soms moeite gekost om Wouter de Jong te zijn. Eenentwintig jaar geleden kwam hij voor het eerst naar Breklenkamp. Op zoek naar een eigen 'schuilplaats', nadat zijn huwelijk op de klippen was gelopen. Hij wil er niet al te veel over kwijt. Te pijnlijk. Hij mocht zijn zeven kinderen niet meer zien. „En dat terwijl ik mezelf altijd een goede vader vond. Ik heb hier achter de boerderij 's nachts heel wat tegen de sterren lopen schreeuwen. Ik reed naar Almelo om de stoep voor het huis te beschilderen, mezelf voor hen bemerkbaar te maken.“ Zwaar depressief was hij soms. Hoewel nooit zo erg dat hij het leven zat was. „Voor zelfmoord ben ik te trots, denk ik. Bovendien vind ik niet dat je hierboven mag aankloppen met de boodschap dat je voor je tijd naar binnen wilt.“ Het waren de jaren dat zijn homeopathiepraktijk in Almelo soms zijn enige band met de wereld vormde. Hij stak er alle energie in. Gaf les, hielp een landelijke vereniging voor homeopathie op te richten. En viel soms al achter het stuur in slaap als hij 's avonds laat de auto het erf op stuurde. Buiten zijn werk bestond er amper nog een Wouter de Jong. Beetje rondlopen, beetje lezen, af en toe naar toneel, was wat hij deed. Een halve kluitenaar. Hij lacht: „In Breklenkamp vonden ze me maar *nen apart'n*."

Dat is minder geworden sinds hij het theater begon. Al kostte het aanvankelijk moeite de Twentse terughoudendheid te doorbreken. „We wilden na twee jaar een kerstvoorstelling speciaal voor Breklenkamp doen. Hadden folders rondgebracht met een aanmeldingsformulier. Dagenlang kwam er niet een terug. We begonnen hem al te knijpen. Tot ik hier op de weg met de buurman stond te praten en er iemand passeerde. 'Je kom't zondagmiddag toch ok?', riep de buurman. De man keek op: 'Nee, dan mo't melken.' 'A'j brult heb, ko'j ok wa', zei de buurman. 'Da's waar' zei de man. Dezelfde avond hadden we het eerste formulier en aan het eind van de volgende dag waren het er 120. Het werd een prachtige voorstelling. Tot onder de zolder lagen de mensen. En genoten dat ze hebben." Vrijwilligers uit de buurt helpen inmiddels bij het ontvangen en verzorgen van bezoekers. En de kap-

ster uit Breklenkamp doet op de zondagen de kapsels of pruiken van de spelers. „Die leeft zich helemaal uit. Blij misschien, dat ze ook eens iets anders mag dan permanenten.“ Het vertellen, het acteren. Dat alles is ook een terugkeer naar de dromen van zijn jongere jaren. De plannen voor een eigen theater waren er al sinds hij in de jaren negentig weer opkrabbelde uit zijn depressies en af en toe optrad in Concordia. Ze kregen vastere vorm toen hij in december 1999 Kinga Röder ontmoette. Een Pools-Duitse, die de kunstacademie in Enschede had gedaan, nu de programmaboekjes en decors ontwerpt en ook acteert. Veel jonger dan hij weliswaar, maar een gelijkgestemde ziel als het om de liefde voor taal, toneel, dans en muziek gaat.

Die liefde was er bij hem eigenlijk zo lang hij zich herinnert. Thuis in Boekelo, waar zijn ouders vlak voor de Tweede Wereldoorlog samen een artspraktijk waren begonnen, was veel aandacht voor kunst. De kamer zat regelmatig vol met kunstenaarsvolk van elders. Het theater in Enschede was dichtbij. En zijn vader haalde dominee Sandberg soms op zondagen naar het dorp. „In plaats van te preken trad hij dan op in het café. Mijn vader speelde op zijn orgeltje en de dominee vertelde verhalen. Spannende volksverhalen over boerenfamilies. Vol dreiging en gevaar. Geweldig vond ik dat."

Hij zoog het op. Zoals hij ook de verhalen van zijn oma in Laren opzoog. Zij nam hem tijdens logeerpartijen voor het eerst mee naar Amsterdam, naar Carré, naar toneel en cabaret. Bovenal kon ze eindeloos vertellen.

„Ze was een eenvoudige maar heel bijzondere vrouw. Als dienstmeisje vanuit Zuid-Afrika naar hier gekomen. En uiteindelijk getrouwd met de eigenaar van de villa, mijn opa, toen ze al drie kinderen hadden. En dat in het Nederland van begin vorige eeuw. Ik heb hem nooit gekend, maar toen hij dood was ging zij gewoon naar Rotterdam, vroeg op vrachtboten of er nog een plaatsje vrij was en lifte zo de wereld over. Naar Cairo, naar Japan of Zuid-Afrika. En dan kwam ze terug met een olifantenpoot als poef of met assegaaien. En altijd vol verhalen.“

Het wekte al vroeg de behoefte om zelf ook achter de horizon te kijken, nieuwe werelden te ontdekken, met taal en teksten bezig te zijn. Een tijd lang droomde hij ervan leraar in Amerika te worden. „Die 'cowboys', zoals ik toen dacht, literatuur brengen. Dat leek me wat.“ Hij studeerde in Guilford en werd toegelaten op de universiteit van Oxford. Hij hield het er amper twee weken vol. Grijnst: „Ik dacht dat ik uit een rede-

Verhalenverteller en acteur Wouter de Jong: „Leven is vooral je eigen bestaan overwegen. Om uiteindelijk dichtbij jezelf te komen.“

Foto Carlo ter Ellen

lijke goede familie kwam, ook aardig wat 'kak' had gezien. Maar op Oxford... met geen mogelijkheid drong je door in die cultuur van Britse kostschooljongens.“ Hoe anders was dat op de toneelschool in Amsterdam, waar hij zich in 1966 na een verkorte militaire dienst meldde. „Het was intensief, maar heerlijk. De hele dag bewegen, dans, mime, ballet. Je kon er iets mee verbeelden, iets vertellen. Ik had het gevoel dat ik volledig aanvaard werd in wie ik was, dat voor het eerst alles op zijn plek viel. Wouter was ineens Wouter.“

In de jaren daarna heeft dat niet altijd gegolden. Aanvankelijk speelde hij nog veel. Trok drie maanden met een wagenspel door België en Zuid-Nederland. „Gewoon platte Middeleeuwse kluchten. Veel toespelingen op geschieddelen, weinig inhoud. Ik mocht mee omdat ik als enige de trekker kon besturen. Het was geweldig om te doen. Avon-

tuur. In Tilburg hebben we nog eens drie dagen in de cel gezeten, omdat onze wagen technisch niet in orde zou zijn. Toen de politie merkte dat ze dat niet waar konden maken, lieten ze ons 's nachts stiekem gaan.“ Hij lacht: „Daar zou je tegenwoordig met een goede advocaat een mooie schadevergoeding uit kunnen slaan.“

Rijk is hij van pantomime en toeneel. In Tilburg hebben we nog eens drie dagen in de cel gezeten, omdat onze wagen technisch niet in orde zou zijn. Toen de politie merkte dat ze dat niet waar konden maken, lieten ze ons 's nachts stiekem gaan.“ Hij lacht: „Daar zou je tegenwoordig met een goede advocaat een mooie schadevergoeding uit kunnen slaan.“

Rijk is hij van pantomime en toeneel. In Tilburg hebben we nog eens drie dagen in de cel gezeten, omdat onze wagen technisch niet in orde zou zijn. Toen de politie merkte dat ze dat niet waar konden maken, lieten ze ons 's nachts stiekem gaan.“ Hij lacht: „Daar zou je tegenwoordig met een goede advocaat een mooie schadevergoeding uit kunnen slaan.“

neel nooit geworden, zegt hij. Hij trad wel op, gaf lessen op scholen en in het vormingswerk. Maar met 'het gevoel van de jaren zestig' doofde de langzaam ook de belangstelling voor deze vorm van kunst. Het was het moment dat hij besloot met vrouw en (toen nog twee) kinderen in de Ardèche helemaal opnieuw te beginnen. Hij verdiende geld met de herbouw van een boerenhoeve voor een Nederlands stel. Maar van zijn droom om ondertussen 'iets met mime of toneel van de grond te krijgen' kwam niets. Uitgeput, verslagen terug in Nederland stortte hij zich in zijn studie en werk als homeopaat, waardoor andere, oudere talenten onder het stof kwamen te zitten. „Je was er alleen maar voor de patiënten. Zette jezelf buitenspel. Ik ben altijd opgevoed met het idee: heb u naast lief gelijk uzelf. Alleen, die laatste schoot er te vaak bij in.“ Maar toch: spijt hebben heeft geen

zin. En soms heelt de tijd ook oude wonden. Zijn kinderen ziet hij weer. De oudsten treden zelfs bij hem op, „iets waar ik enorm trots op ben“. En uiteindelijk zijn ook al die hele en halve mislukkingen stukken van jezelf, zegt hij. „Ze mogen er gewoon zijn. Net als de dingen die wel goed zijn gegaan. Tel ze bij elkaar op en je krijgt het gevoel dat je steeds rijker wordt. Niet financieel misschien, maar in hoe je leeft en hoe je leest. Je weet steeds beter wat er met al die prachtige verhalen hoeven mensen niet per se iets 'groots' te verrichten. „Een mens in deze wereld moet doen wat zijn hart hem ingeeft. Zijn eigen kleine bijdrage leveren. Een woord, een mooie gedachte, een vraag. Omdat alleen dan iets van wat in mij leeft door een ander verstaan wordt. Omdat alleen dan het zaad misschien door iemand wordt verder gedragen.“

Het gekke is, zegt hij, dat ook dat weer aanknoopt bij de eerste grote verhalenverteller in zijn leven. „Dominee Sandberg zei ooit: 'Al is het er maar een... dat is genoeg.'“

gewerkt. Nooit tijd gehad voor toneel. En die trakteert zijn vrouw vorig jaar ineens plechtig op een avondje theater. Hier. Bij ons. Dat is toch prachtig.“ Zulke gebeurtenissen sterken hem in het idee dat het succes van het grote geld, de grote aantallen bezoekers - hoe prettig ook - uiteindelijk niet telt. Om echte levens te leiden, hoeven mensen niet per se iets 'groots' te verrichten. „Een mens in deze wereld moet doen wat zijn hart hem ingeeft. Zijn eigen kleine bijdrage leveren. Een woord, een mooie gedachte, een vraag. Omdat alleen dan iets van wat in mij leeft door een ander verstaan wordt. Omdat alleen dan het zaad misschien door iemand wordt verder gedragen.“